

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут економіки і менеджменту
Кафедра туризму, рекреації та регіонального розвитку

Нечипорук Євгеній Володимирович
(прізвище, ім'я, по батькові)

УДК 338.483.12:728.81
(індекс)

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Проектування туру «Чарівні замки Тернопільщини» та пакету інформаційних матеріалів для його просування на ринку послуг
(назва роботи)

ОП «Міжнародний готельно-туристичний бізнес»
(назва освітньої програми)

242 – туризм
(шифр і назва спеціальності)

Робота містить результати власних досліджень, використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело:

Здобувач освітнього ступеня _____ Є. В. Нечипорук
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник _____ Коробейникова Я.С., к.г.н., доцент
(підпис, прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання керівника)

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

Я.С.Коробейникова

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

(повне найменування закладу вищої освіти)

Інститут економіки і менеджменту

Кафедра туризму, рекреації та регіонального розвитку

Освітній рівень бакалавр

Спеціальність 242- туризм

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Я.С.Коробейникова

«___» _____ 2024 року

**З А В Д А Н Н Я
НА БАКАЛАВРСЬКУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ**

Нечипоруку Євгенію Володимировичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1.Тема роботи Проектування туру «Чарівні замки Тернопільщини» та пакету інформаційних матеріалів для його просування на ринку послуг

керівник роботи Коробейникова Ярослава Степанівна, к.г.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від “___” _____ 20__ року №_____

2.Строк подання студентом роботи 17.06.2024р.

3. Вихідні дані до роботи літературні джерела про туристичні ресурси Тернопільської обл., туристичну інфраструктуру, інтернет-джерела за темою роботи, методичні вказівки до виконання бакалаврської роботи

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Аналіз туристичного потенціалу Тернопільської області; економіко-географічна характеристика Тернопільської області; природні туристичні ресурси; історико-культурні туристичні ресурси; методика дослідження замків Тернопільської області як туристичних атракцій.

2. Розроблення туру «Чарівні замки Тернопільщини»: сучасний стан та перспективи розвитку замкового туризму в Україні; характеристика запроєктованого туру; розробка технологічної документації туру «Чарівні замками Тернопільщини»; загальна характеристика пунктів маршруту.

3. Економічне обґрунтування розробленого туристичного продукту: опитування потенційних споживачів запропонованого туру; розрахунок вартості туристичного продукту.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) _____

16 листів мультимедійної презентації

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Коробейникова Я. С., зав.кафедри ТРР		
2	Коробейникова Я. С., зав.кафедри ТРР		
3	Коробейникова Я. С., зав.кафедри ТРР		

7. Дата видачі завдання 17.06.2024

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів бакалаврської роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір фактичного матеріалу для виконання бакалаврської роботи	29.04 - 15.05	
2	Опрацювання літературних та інтернет-джерел за темою бакалаврської роботи	15.05 - 21.05	
3	Написання 1 розділу бакалаврської роботи	22.05 - 27.05	
4	Написання 2 розділу бакалаврської роботи	27.05-1.06	
5	Написання 3 розділу бакалаврської роботи	2.06 - 6.06	
6	Здача бакалаврської роботи на кафедру для перевірки на правильність оформлення та на плагіат	7.06 – 12.06	
7	Формування доповіді та презентації бакалаврської роботи	13.04 - 16.06	
8	Здача роботи на кафедру.	17.06.2024	

Студент

_____ (підпис)

Нечипорук Є.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____ (підпис)

Коробейникова Я.С.

(прізвище та ініціали)

Анотація

В бакалаврській роботі обґрунтовано та розроблено тур «Чарівні замки Тернопільщини» на основі аналізу туристично-ресурсного потенціалу для реалізації цієї туристичної програми. Подана характеристика області як туристичної дестинації, характеристика туристичних ресурсів Тернопільської області. Обґрунтовано, що найбільш перспективними туристичними об'єктами є замки Тернопільської області. Здійснений аналіз замків Тернопільської області та виокремлено ті, які можуть бути використані у туристичних програмах. Розроблений дводенний тур «Чарівні замки Тернопільщини» та основні технологічна документація туру: технологічна карта туру, програма перебування, графік просування по маршруту, інформаційний листок туру, схема маршруту, графік завантаження підприємства в рамках туру. Розрахована вартість туру та на основі опитування проведено обґрунтування перспективності туру на ринку туристичних послуг.

Ключові слова: туризм, ресторанне господарство, українська національна кухня, ребрендинг.

Abstract

In the bachelor's thesis, the "Magic Castles of Ternopil Oblast" tour was substantiated and developed based on the analysis of the tourist resource potential for the implementation of this tourist program. The description of the region as a tourist destination, the description of tourist resources of the Ternopil region is presented. It is well-founded that the castles of the Ternopil region are the most promising tourist attractions. An analysis of the castles of the Ternopil region was carried out and those that could be used in tourist programs were singled out. The two-day tour "Magic Castles of Ternopil region" and the main technological documentation of the tour were developed: the technological map of the tour, the program of stay, the schedule of progress along the route, the information sheet of the tour, the scheme of the route, the schedule of loading the company within the tour. The estimated cost of the tour and, based on the survey, a justification of the tour's prospects in the market of tourist services was carried out.

Keywords: tourism, restaurant business, Ukrainian national cuisine, rebranding.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7	
РОЗДІЛ 1 АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....		10
1.1 Економіко-географічна характеристика Тернопільської області...	10	
1.2 Природні туристичні ресурси Тернопільської області.....	12	
1.3 Історико-культурні ресурси Тернопільської області.....	15	
1.4 Методика дослідження замків Тернопільської області як туристичних атракцій.....	19	
РОЗДІЛ 2 РОЗРОБЛЕННЯ ТУРУ «ЧАРІВНІ ЗАМКИ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ»		24
2.1 Сучасний стан та перспективи розвитку замкового туризму в Україні.....	24	
2.2 Характеристика запроєктованого туру.....	31	
2.3 Розробка технологічної документації туру «Чарівні замки Тернопільщини».....	32	
2.4 Загальна характеристика пунктів маршруту.....	38	
РОЗДІЛ 3 ЕКОНОМІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ РОЗРОБЛЕНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ.....		48
3.1 Опитування потенційних споживачів запропонованого туру.....	48	
3.2 Розрахунок вартості туристичного продукту.....	52	
ВИСНОВКИ.....	53	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55	

ВСТУП

Одним з найбільш відомих регіонів серед туристів за кількістю архітектурних ансамблів є Тернопільська область. Варто зазначити, що історико-архітектурний спадок Тернопільської області характеризується поєднанням унікальних українських мотивів та етно-культурних особливостей сусідніх країн, які так чи інакше впливали на формування культури Західного Поділля. Серед перлин історико-архітектурного спадку – замки та фортифікаційні споруди давнини. Замки Тернопільщини - укріплені осідки володарів, які служили одночасно за житло і фортецю, вони виникли в Середньовіччі для захисту від ворожих нападів. Замки, крім зовнішньої загрози, рятували власників і від внутрішніх ворогів - повсталі селян і міщан, сусідів-феодалів. Незважаючи на те, що на території Тернопільської області поєдналася найбільша кількість привабливих для туристів замків, фортець, фортифікаційних комплексів у поєднанні з широким набором сакральних споруд, на сьогодні туристичне освоєння регіону недостатнє. З огляду на туристичний потенціал, наявні історико-архітектурні та біосоціальні ресурси, Тернопільська область має усі можливості для розвитку пізнавального туризму на основі замків. Така форма туризму передбачає будь-яку екскурсійно-пізнавальну діяльність, яка полягає у відвідуванні наявних архітектурних, культурних, історичних пам'яток області.

Замки і фортеці виступають особливою складовою туристичної привабливості Тернопілля, однак їх використання в замковому туризмі є обмеженим сьогодні через декілька вагомих причин. По-перше, інформаційна розрекламованість цих об'єктів перебуває зараз на низькому рівні. По-друге, місцева влада не вживає заходів, щоб зберегти їх та зробити туристичною атракцією краю, як наслідок, багато унікальних пам'яток оборонного зодчества перетворюються в руїни. Вивчення можливостей використання наявних фортифікаційних споруд в замковому туризмі, як і власне його розвиток на території краю, є сьогодні одним з найбільш пріоритетних завдань розвитку регіонального туризму на Тернопільщині, оскільки це дозволить покращити

туристичний імідж краю, створити нові робочі місця та, звісно, отримати фінансові надходження в місцевий бюджет. З іншого боку, туристичне використання замкових споруд незмінно призводить до необхідності збереження об'єктів для підвищення їх туристичної атрактивності. Тому залучення замків у туристичну діяльність сприятиме їх збереженості та урізноманітненню туристичних програм в межах Тернопільської області.

Метою бакалаврської роботи є на основі аналізу туристичного потенціалу Тернопільщини, визначення перспектив розвитку замкового туризму на території Тернопільщини в контексті впровадження європейського та світового досвіду розробити тур «Чарівні замки Тернопільщини».

Відповідно до мети у бакалаврській роботі вирішувались такі завдання:

- проаналізувати Тернопільську область з точки зору рівня розвитку економіки та перспектив туристичної діяльності в туризмі.

- проаналізувати туристичний потенціал області та рівень його використання в туристичній діяльності.

- охарактеризувати замковою туризм як вид пізнавального туризму у Тернопільській області.

- виконати оцінку стану збереженості замків на досліджуваній території,

- розробити пізнавальний тур «Замками Тернопільщини» з відповідною необхідною документацією.

- виконати економічне обґрунтування розробленого туру.

Об'єктом дослідження у бакалаврській роботі є замки Тернопільщини як туристичні атракції. *Предметом* досліджень є туристична діяльність на основі використання атрактивних об'єктів замкового туризму в межах Тернопільської області.

Методи досліджень, які були використані у бакалаврській роботі – опис, аналіз, характеристика, порівняння, індукції, метод експертної оцінки та ранжування.

Результати кваліфікаційної роботи мають прикладне значення. Практичне значення отриманих результатів полягає у розробленні технологічної документації туру, що може бути використаний суб'єктами туристичного господарювання як основа для розроблення нового туристичного продукту туроператора.

Робота складається з 3 розділів (10 підрозділів), вступу висновків, списку використаних джерел, загальним обсягом 57 сторінок. Бакалаврська робота містить 30 рисунків та 6 таблиць.

РОЗДІЛ 1 АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

1.1 Економіко-географічна характеристика Тернопільської області.

Тернопільська область — адміністративно-територіальна одиниця в Україні і з центром у місті Тернопіль, яка розташована на Подільській височині, південна межа області проходить по річці Дністер, східна — по Збручу. Займає східну частину Галичини та частину південної Волині. Тернопільська область займає західну частину Подільського плато, межуючи на півночі з Рівненською, на півдні з Чернівецькою, на південному заході з Івано-Франківською, на заході з Львівською, а на сході — з Хмельницькою областями України. Тернопільщина, хоч і розташована поблизу українського кордону з Польщею, Словаччиною, Угорщиною Румунією і Молдовою, власних наземних кордонів з сусідніми державами не має, як і не має виходу до моря. Площа Тернопільської області — 13,8 тис. км², що становить 2,3% території України. За цим показником займає 23-тє місце серед інших регіонів України (меншими є тільки Закарпатська та Чернівецька області). За площею Тернопільщина пропорційна з площею Ізраїлю. За конфігурацією території Тернопільська область нагадує трикутник з основою на сході та вершиною — на заході. Протяжність із півночі на південь становить 195 км, а з заходу на схід — 129 км. [1].

В умовах війни в область було релоковано значну кількість виробництв, проте в пріоритеті залишаються сільське господарство та підприємства переробки сільськогосподарської сировини. Перспективна для розвитку — туристична галузь. Значні природні й трудові ресурси, концентрація переробної промисловості (цукрової, спиртової, плодоовочеконсервної), географічне розташування на перехресті важливих транспортних шляхів із Східної в Центральну і Західну Європу виділяють область як регіон із сприятливими можливостями для підприємницької діяльності [2]. За рівнем розвитку промисловості Тернопільщина займає 22 місце серед областей України, хоча за виробництвом деяких видів продукції займає одне з перших місць. Для розвитку промисловості

на території області є сприятливі умови. Тут достатня кількість трудових ресурсів, нерудних копалин, сільськогосподарської сировини. На їх основі сформувались галузі харчової, легкої, машинобудівної, деревообробної, скляної і фарфоро-фаянсової промисловості, виробництво будівельних матеріалів. Провідне місце серед галузей промисловості займає харчова. Молочна промисловість виробляє масло, сир, цільномолочні продукти, сухе знежирене молоко. М'ясна промисловість представлена Тернопільським і Чортківським м'ясокомбінатами, а також цехами, які переробляють м'ясо, при районних харчокомбінатах. Легка промисловість за обсягом товарної продукції займає друге місце після харчової, а за кількістю зайнятих – перше місце в структурі промисловості Тернопільської області. Вона базується на місцевій і довізній сировині. В ній виділяються текстильна, швейна, галантерейна, взуттєва промисловість [3].

Важливе місце в господарстві Тернопільської області займає агропромисловий комплекс(АПК). Для його розвитку тут є сприятливі природні і економічні умови.Всього в Тернопільській області нараховується 877 підприємств, фермерських господарств – 786 од. Площа сільськогосподарських угідь(по всіх товаровиробниках, включаючи підсобні господарства) складає 1055.7 тис.га, або 2.5% угідь України, із них: ріллі – 872.4 тис.га (2.6% ріллі України); пасовища – 126.3 га. В Тернопільській області виробляється на кожну людину значно більше, ніж в країні, зерна, картоплі, молока і м'яса, але значно менше овочів і фруктів. Серед галузей сільського господарства в області на першому місці – рослинництво(в структурі сільськогосподарського виробництва на рослинництво припадає 57%, а на тваринництво – 43%). Основні напрями виробництва в галузі рослинництва: вирощування зернових культур; вирощування цукрових буряків; вирощування картоплі та овочевих культур; кормовиробництво. Тваринництво є другою галуззю сільського господарства в області. Для його розвитку тут є сприятливі умови: польове кормовиробництво, надходження відходів від харчової промисловості, виробництво комбікормів, наявність пасовищ та ін. найважливішими галузями тваринництва є скотарство, свинарство, птахівництво. Розвинуті також вівчарство, бджільництво, кролівництво, рибицтво. Основними

напрямами виробництва в галузі тваринництва є: виробництво м'яса; виробництво молока; птахівництво (виробництво м'яса птиці, яєць) [4].

Транспорт – одна з важливих галузей господарства, яка в значній мірі на розвиток виробничої і невиробничої сфер. На території Тернопільської області розвинуто майже всі (крім морського) види сучасного транспорту. Вони пов'язані між собою і утворюють транспортну систему області, яка є складовою частиною транспортної системи України. Провідне місце серед видів транспорту за величиною перевезень займає автомобільний. Ним здійснюється 94% перевезень всіх вантажів і пасажирів області. Мережа автомобільних доріг загального користування Тернопільської області складає 5546 км, із них 5206 км., або 94% з твердим покриттям. Залізничний транспорт займає важливе місце у вантажо- і пасажироперевезеннях. Довжина залізниць в області становить 575 км. щільність залізничної мережі на території області становить 41.4 км на 1 тис. км², що значно перевищує такий же показник по Україні (37.6 км).

Для характеристики передумов розвитку туристичної діяльності важливу роль відіграє невиробнича сфера. Її галузі задовольняють потреби людей в різноманітних послугах. До складу цієї сфери входять освіта, наука, культура, мистецтво, охорона здоров'я, фізкультура і спорт, побутове обслуговування, торгівля, зв'язок та ін. ознайомимося з особливостями розвитку деяких з цих галузей у Тернопільській області. В області діє чотири навчальні заклади IV рівня акредитації. Культура в Тернопільській області представлено мережею бібліотек, будинків культури, клубів, музеїв, театрів та ін. В області діє понад 1 тис бібліотек, в них нараховується понад 11 млн. примірників книг і журналів. В області діє два професійні театри – музично-драматичний і ляльковий – у м. Тернополі. Є три державні музеї – краєзнавчі музеї в Тернополі, Кременці, Бережанах [5].

1.2 Природні туристичні ресурси Тернопільської області.

Територія Тернопільщини має чітко виражену геометричну конфігурацію. Вона витягнута в меридіональному напрямку і нагадує рівнобедрений трикутник, основою якого є східна межа, а протилежної вершиною - крайня західна точка.

Рельєф Тернопільської області рівнинний. Вона займає західну частину Подільської височини, має нахил з півночі на південь. Це підтверджують напрями русел річок. Мальовничість цим територіям додають форми вивітрювання - вапнякові скелі, які під впливом кліматичних чинників набули химерні химерні форми - грибів, сфінксів, космічних літальних блюдець, стовпів та ін. Внаслідок тектонічних зрушень і геологічної діяльності р. Дністра склалося 20 меандр, які також надають цій території неповторність [6]. У Придністров'ї і Товтрах поширені карстові форми рельєфу. У цих місцях, де близько до поверхні підходять легкі породи (вапняк, гіпси), під впливом поверхневих вод створилися лійкоподібна западини. Циркуляція підземних вод по тріщинах гіпсу створила умови для утворення печер [7]. Коли рівень ґрунтових вод на цій території знизився, печери звільнилися від води. Таких печер на території області виявлено понад 100 і вони є найбільш протяжними у Україні, а найбільша з них «Оптимістична» (201 км), є і найбільшою за протяжністю в світі серед гіпсових печер (рис.1.1). Стіни печер покриті кристалами кальциту, сталактитами і сталагмітами [8]. Печери - унікальні природні створення і привертають спелеологів, дослідників і туристів.

Рисунок 1.1 – Печера «Оптимістична»

Рівнинний рельєф і достатня вологість впливають на формування в Тернопільській області густої мережі річок. Тут протікає понад 240 річок і

струмків. З них 120 річок довжиною понад 10 км. Найбільшою річкою Тернопільщини є Дністер (у межах області -215 км). Він протікає своєю середньою течією на південно-заході і півдні області і є природним кордоном між Тернопільською, Івано-Франківською та Чернівецькою областями. Найбільшими притоками Дністра є: річка Серет (її довжина 215 км), яка досягає Тернополя; річка Збруч (244 км); р. Стрипа (147 км); р. Коропець [9].

У Требовлянском районі поблизу сіл Конопківка і Сороцьке є торф'яні грязі, які придатні для санаторно-курортного лікування. В області є мінеральні води, які використовуються для лікування захворювань внутрішніх органів, опорно-рухового апарату. Вони виявлені в Требовлянском, Тернопільському, Борщівському, Гусятинському районах [10].

Серед численних пам'яток неживої природи водоспади найбільше приваблюють і зачаровують людини своєю красою і неповторністю. В Україні вони зустрічаються вкрай рідко, переважно в гірських районах Карпат і в Криму. Є водоспади і в Тернопільській області, у пониззі басейну річок Стрипи і Коропець. Водоспади тут створюють каскади з 15-20 водоспадів різних розмірів і типів. Найбільш відомий з них Русилівський каскад, розташований недалеко від села Русилів Буцацького району. Загальна довжина потоку - близько трьох кілометрів. Він складається з 20 водоспадів висотою від 1,5 до 12 м і шириною 10-15 м кожен [11].

Область має 421 об'єкт природно-заповідного фонду, в тому числі заповідник "Медобори" (рис.1.2), 12 пам'яток природи, серед яких Кременецькі гори; печери Вертеба, Кристальна, Млинка, Озерна, Оптимістична, Перлина, Ювілейна та ін.; Гермаківський і Хоростківський дендропарки; 4 пам'ятки садово-паркового мистецтва (Більче-Золотецький, Вишневецький, Раївський, Скала-Подільський парки). Знаменита липова алея, закладена в XVII ст., тягнеться від Бережан до с. Рай. Основними природними об'єктами, на базі яких розвивається екскурсійний туризм, є Товтровий кряж, Кременецькі гори, Дністровський каньйон, карстові печери (з яких досліджено понад 60). Карстові печери поблизу Борщова - найбільші у світі [12].

Рисунок 1.2 - Природний заповідник «Медобори»

Таким чином, природні ресурси Тернопільської області сприятливі для розвитку різних видів туризму, серед найбільш популярних – спелеотуризм, екотуризм, відпочинковий на берегах річок тощо.

1.3 Історико-культурні ресурси Тернопільської області.

Територія Тернопільської області належить до старозаселених земель. У XVII-XVIII ст. тривав активний процес заселення території. Дуже швидко розвивалися міста, які отримали Магдебурзьке право, - Бережани, Бучач, Борщів, Гусятин, Підгайці та ін. Тому багато міст Тернопільської області представляють інтерес як історичні та культурні пам'ятки України. У місті Кременець на вершині однойменної гори збереглися залишки замку, який вперше згадується в історичних джерелах з 1064г. За відомостями літописів, замок не вдалося взяти ні угорському корою Андрію, ні татаро-монгольським ханам. З 1536г. протягом 20 років замком володіла дружина короля Сигізмунда I, королева Бона Сфорца [13]. До теперішнього часу замок не вцілів, залишилися лише пізнішої споруди споруди церковні - Миколаївський собор і Богоявленський монастир (рис.1.3). Ще однією пам'яткою є комплекс колегіуму у складі учбового корпусу, монастирських споруд та костелу Св. Ігнатія Лайоло і Св. Станіслава Костки, зведених на кошти князів Вишневецьких. Це один з найбільш значущих барокових ансамблів України. Багате на старовинні пам'ятки м. Тербовля. Тут збереглися зведені на горі вали

давньоруського міста (перші згадки відносяться до 1097р.), де пізніше був споруджений замок, який був спалений в часи татарського ярма.

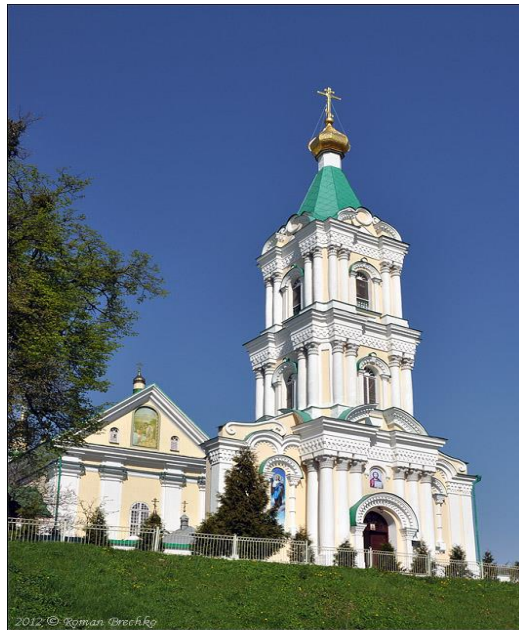

Рисунок 1.3 - Богоявленський монастир.

Пам'ятки Теревовлі представлені комплексом будівель монастиря кармелітів і церкви Св. Миколая. На околиці міста на високій горі над глибокою прірвою збереглися руїни василіанського монастиря, одного з найстаріших церковних споруд України. Перша письмова згадка про Бережанах датується 1375г. Протягом 20 років тривало будівництво місцевого замку, який несе в собі риси, зумовлені тенденцією перетворення замків із споруд військово-оборонного характеру в оборонно-житлові. У XVII ст. комплекс був доповнений пишно прикрашеним палацом і костелом Свята Трійця. Замок був частково зруйнований під час першої світової війни і з тих пір більше не відновлювався. У Бережанах зберігся також костел Святого Миколая з келіями та костел Народження Святої Богородиці, православна церква і Троїцький собор [14]. На берегах річки Горинь розкинулося містечко Вишнівець. Кажуть, що коли навесні розцвітають вишні, то відразу видно, звідки прийшло назву. Вишнівець вперше згадується в письмових джерелах в 1395 році. У Вишнівці Дмитру Вишневецькому (Байді) встановлений пам'ятник Вишнівець відомий своїм палацом. У садибі бували

російський цесаревич Павло I, польський король Станіслав Август, французький письменник Оноре де Бальзак. Збереглася також церква Воскресіння, яка відома тим, що в ній сталося заручини Марини Мнішек з Лжедмитрієм. Місто Бучач вперше згадується в документах 1397г. У первинному вигляді місто було добре укріпленою фортецею. Замок не зберігся, але збереглася велика кількість церковних споруд, які відрізняються унікальним різьбленням по дереву і розписом іконостасів. Місто відоме тим, що тут у 1672 р. був підписаний договір між Польщею і Туреччиною про поділ Поділля між двома державами. Збереглися прикордонні камені, які розмежовували землі, у місті збережена ратуша (рис.1.4) [15].

Рисунок 1.4 – Бучацька ратуша

На берегах річки Гнізна розташований Збараж. Це один з найдавніших міст України і вперше згадується у Галицько-Волинському літописі. Першу фортецю Збаража зруйнували татари, але неподалік був зведений замок-фортеця, який будувався за проектом італійського архітектора Вінченцо Скамоцці. Втілювали проект у життя голландський архітектор Генріх ван Пеен і італійський фахівець з будівництва фортець Андреа дельАква. Палац споруджений у вигляді оборонної

споруди з характерними для ренесансу формами. Історія замку пов'язана з іменами відомих діячів визвольного руху: Богданом Хмельницьким, Максимом Кривоносом, Н. Морозенко, який героїчно загинув під Збаражем. Багато діячів культури побували у Збаражі і описали замок і його минуле: І. Франко на його матеріалах написав близько 15 творів. У Збаражі також побували письменники В. Стефаник, О. Маковей, І. Кулик, В. Стус, П. Тичина та ін. Замок і до наших днів залишається нерозкритою таємницею, будучи не до кінця дослідженим. Історичну цінність представляє зберігся столітній орган, який, як і частина етнографічних пам'яток чекає своєї реставрації. У цілому замок є перспективним для розвитку туризму і, після проведення реставраційних робіт і відродження своїх святинь може стати популярним і для жителів України і для іноземних (особливо польських) туристів [16]. Обласний і культурно-історичний центр області - Тернопіль. Перший запис в історії Тернополя - 15 квітня 1540г. свідчить про початок будівництва оборонного замку для захисту подільської землі від набігів ординців під керівництвом коронного гетьмана Яна Тарновського. Давні укріплення не збереглися, а старий замок був перебудований на палац. В історії Тернополя тісно переплетені три культури - українська, польська та єврейська. Це відбивається в архітектурі міста. В архітектурний ансамбль міста вплітаються численні церковні споруди і замок, які відрізняються оригінальною архітектурою. До сьогодення тернополяни пишаються Старим замком - пам'ятником архітектури [17]. Одним з найвідоміших у світі місць, пов'язаних з шануванням Божої Матері, є село Зарваниця. Село розташоване серед прекрасної подільської природи. Тихо несе свої води річка Стрипа, з трьох сторін село обступають невисокі гори, вкриті густим лісом. Різноманітні дерева, каньйони і печери створили своєрідний пейзаж. Комплекс монастиря зараз є відомим паломницьким центром української греко-католицької церкви [18]. Свято-Успенська Почаївська Лавра - інша всесвітньо відома святиня Україна та Тернопільщини. Свято-Успенська Почаївська Лавра притягує до себе, вона як би увібрала в себе гарячі молитви людей, які просили заступництва у Діви Марії і їхали сюди звідусіль протягом багатьох століть (рис.1.5) [19].

Рис. 1.5 - Комплекс споруд Почаївської Лаври

Таким чином, наявність в області великої кількості діючих храмів різного віросповідання, краса і унікальність їх архітектури та розписів, є потенційної можливості для організації та проведення релігійного туризму як для наших співвітчизників, так і для зарубіжних гостей.

1.4 Методика дослідження замків Тернопільської області як туристичних атракцій.

Замки Тернопільщини — укріплені осідки володарів, що служили одночасно за житло й фортецю; виникли в середньовіччі для захисту перед ворожими нападами. Понад 30 замків і їх руїн збереглися у Тернопільській області. В одних проводять екскурсії, а в інших можна хіба помилуватися природою. До національного заповідника Замки Тернопілля належать 11 замків і замково-палацових комплексів, до Бережанського і Кременецько-Почаївського державних історико-архітектурних заповідників — по одному [20].

Прототипами замків в Україні були міста-фортеці, переважно рублені (дерев'яні), рідше — муровані, що їх будували князі у 10-12 ст. з метою оборони, зокрема на пограниччі з кочовиками і Польщею. У 13 ст. після того, як Київська держава занепадала й Україну спустошили татари, військово-політичні осередки перемістилися на західноукраїнські землі. Для охорони Галицько-Волинської держави князі (головним чином Данило Романович) відновлювали і будували

численні городи — зокрема, Данилів, Кременець та ін. Постійна загроза стала вирішальною у спорудженні на території сучасної Тернопільщини їх захисного поясу, переважно вздовж річок Дністер, Збруч, Серет, Нічлава, Стрипа, Золота Липа. Замки, крім зовнішньої загрози, рятували власників і від внутрішніх ворогів — повсталих селян і міщан, сусідів-феодалів (рис.1.6).

Рисунок 1.6 – Білокриницький палац

Тільки на території сучасної Тернопільської області замків було понад 100. Спочатку їх будували з дерева (дубові колод), вони були недовговічні (легко займалися), тому донині не зберігся жодний із замків раннього середньовіччя [21]. Замки споруджували різними за формою, розміром й оборонним потенціалом. Розрізняють три типи замкових споруд. Перший — фортеці, першочергове завдання — оборона (мури — широкі, вежі — надійні), проблеми помешкання — другорядні. Рослиністість біля підніжжя замків гори знищували. Зовнішній вигляд своєю неприступністю повинен був відлякувати нападників (наприклад, замок у Кременці) (рис.1.7).

Рисунок 1.7 – Кременецький замок

Другий — де важливими була обороноздатність і зручність помешкання. Характерні прояви естетичних елементів: зі смаком оформлена в'їзна брама, на мурі — родовий герб. Француз Да-Лейрац, описуючи середньовічний Бучацький замок, відзначив, що його дитя оздоблене красивими ганками та ін. архітектурними витворами, зокрема фонтаном. Крім Бучацького, до цього типу належали замки у Бережанах і Заложцях (нині смт Залізці) (рис.1.8, 1.9).

Рисунок 1.8 - Руїни Бережанського замку

Рис 1.9 – Макет Бережанського замку

Третій — характерний захисним бар'єром (поруч із фортифікаційними спорудами будували дрібні замки і двори). Оточували 4-кутними глибокими ровами, які часто заповнювали водою, насипали вали, кути замикали сторожовими вежами, в'їзна брама також була оборонною спорудою (наприклад, замок у Новосілці Костюковій, нині село Новосілка Заліщицького району (рис.1.10); збереглися рештки башти). Згодом постали муровані замки (здебільшого кам'яні) [див. 20].

Рисунок 1.10 – Руїни замку у с. Новосілці

У пізньому середньовіччі на території сучасної Тернопільщини для потреб оборони почали пристосовувати культові споруди. Церкви-твердині, що нині збереглися, — Різдва Христового і Воздвиження Чесного Хреста у Тернополі, Миколаївські — у Тереховлі та Бучачі. Удосконалення вогнепальної зброї завдало відчутного удару середньовічній фортифікаційній системі. Почали споруджувати так звані бастіони (висунуті вперед земляні, інколи ошкарповані кам'яні брили). Прикладом замків бастіонного типу можуть бути фортеці у Збаражі та Ягільниці (нині село в Чортківському районі). Згодом замки замінили розкішні садиби і палаци (палац у смт.Вишнівець, нині Збараського району) (рис.1.11).

Рисунок 1.11 – Вишнівецький палац

Отже, у Тернопільській області сприятливі умови для розвитку туристично-рекреаційної галузі, яка могла б стати потужним фактором розвитку краю. На думку автора найбільшу історико-культурну цінність для туризму становлять замки Тернопільщини. Для кращого освоєння всіх видів туристичних ресурсів, наявних в регіоні, необхідний розвиток туристичної інфраструктури, передусім гідних автошляхів, якісного транспорту, який сприятиме функціонуванню життєвого циклу туристичного продукту. Недостатньо розвинуті також готельне господарство та інші галузі обслуговування туристів і рекреантів, особливо це стосується кемпінгів, туристичних баз та ін.

РОЗДІЛ 2 РОЗРОБЛЕННЯ ТУРУ «ЧАРІВНІ ЗАМКИ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ»

2.1 Сучасний стан та перспективи розвитку замкового туризму в Україні

За наказом Президента України від 2005 року створено національний заповідник «Замки Тернопільщини», до складу якого увійшли сім замків. Заповідник створено на базі історико-архітектурного заповідника в Збаражі, аби запобігти їх подальшій руйнації. Загальна кількість історичних об'єктів досягла десяти. Від 2005 р. кошти на їх утримання та реставрацію зобов'язується виділяти держава. Вони давно є об'єктами дикого туризму, але це не сприяє їх збереженню. Через війни, ставлення власників, відсутність загальнодержавної політики більшість замків на Тернопільщині не збереглася. Загалом в Україні збережено 100 замків і замкових споруд, з них на Тернопільщині 34. Нижче наведено характеристику замків Тернопільської області [21].

Таблиця 1.1 - Структуризація та характеристика замків Тернопільщини
(складено автором на основі [12])

Населений пункт	Район	Замок	Рік спорудження	Тип	Сучасний стан	Зображення
Бережани	Бережанський	Бережанський замок	1554 р	Оборонний	Реставрується	
Білокриниця	Кременецький	Білокриницький палац	XIX ст.	Палац	Приміщення Кременецького Лісотехнікуму	
Біще	Бережанський	Біщенський оборонний костел	XVI ст..	Оборонний костел	Руїни (закуплений ліс, для створення даху)	
Буданів	Теребовлянський	Буданівський замок	XVII ст..	Оборонний	Приміщення психлікарні	

Бучач	Бучацький	Бучацький замок	1379 р.	Оборонний	Руїни	
Висічка	Борщівський	Замок у селі Висічка	XVII-XVIII ст.	Оборонний	Руїни	
Вишнівець	Збаразький	Вишнівецький замковий палац	Замок 1494 р. і палац 1720 р.	Оборонний замок і палацовий комплекс	Відреставрований палац	
Долина	Теребовлянський	Янівський замок	XVII ст.	Оборонний	Руїни	
Залізці	Зборівський	Залозецький замок	1516 р.	Оборонний	Руїни, збереглися окремі частини підземелля	
Чортків	Чортківський	Чортківський замок	1610 р.	Оборонний	Підготовка до Реставрації	
Залужжя	Збаразький	Спасо-Преображенська церква (Залужжя)	1600 р.	Оборонна церква	Церква була частиною оборонного монастиря	
Збараж	Збаразький	Збаразький замок	1626-1631 р.	Оборонна фортеця	Відреставрований	
Золотий Потік	Бучацький	Золотопотіцький замок	Приблизно 1568–1631 рр.	Оборонна фортеця	Частково зруйнований, залишки палацу	
Кременець	Кременецький	Кременецький замок	XIII-XVI ст.	Оборонний	Руїни	

Кривче	Борщівський	Кривченський замок	1639-1650 р.	Оборонний	Частково збережений	
Кудривці	Борщівський	Кудринецький замок	XVI ст.	Оборонний	Руїни	
Личківці	Гусятинський	Личківський замок та оборонний костел у Личківцях	Замок-ХV століття, а костел 1726 року	Оборонний замок та костел	Руїни	
Микулинці	Теребовлянський	Микулинецький замок	XVI-XVIII ст.	Оборонний	Руїни	
Нирків	Заліщицький	Червоногородський замок	Замок-XIVст., палац-XIXст.	Оборонний замок і палац	Руїни	
Новосілка	Заліщицький	Замок у Новосілці	XVII ст.	Оборонний	Збереглися лише руїни Вежі Володієвського	
Окопи	Борщівський	Фортеця Святої Трійці	1692р.	Оборонний	Частково збережені дві брами і руїни башти Пуласького	
Підзамочок	Бучацький	Підзамочок-замок	1600 р.	Оборонний	Руїни	
Сидорів	Гусятинський	Сидорівський замок	XVII ст.	Оборонний	Руїни	
Скала-Подільська	Борщівський	Скала-Подільський замок	1518-сер. XVIII ст.	Оборонний	Руїни	

Скалат	Підволочиський	Скалатський замок	1630 р.	Оборонна фортеця	Реставрується	
Струсів	Теребовлянський	Струсівський палац	XVIII ст.	Палац	Відреставрований	
Теребовля	Теребовлянський	Теребовлянський замок	1631 р.	Оборонний мур	Реставрується	
Тернопіль	Тернопільський	Тернопільський замок	1540-1548 р.	Палац	Відреставрований	
Токи	Підволочиський	Токівський замок	XVI ст.	Оборонний мур	Руїни	
Ягільниця	Чортківський	Ягільницький замок	1630 р.	Оборонний	Частково реставрований, 2 бастіони та в'їзна брама не збереглися	
Язловець	Бучацький	Язловецький замок	XIV-XVIII ст.	Оборонний і палац	Руїни замку і реставрований палац	

За проведеною оцінкою можна зробити такі висновки: із 30 замків 20 знаходяться у руйнівному стані, проте, деякі з них все ж залучені у туристичні маршрути і, незважаючи на свій стан, залишаються приваблими для туристів, до них належать Червогородський замок, Бучацький, Язловецький; 7 з них відреставровані, ще 3 знаходяться в процесі реставрації (рис.2.1).

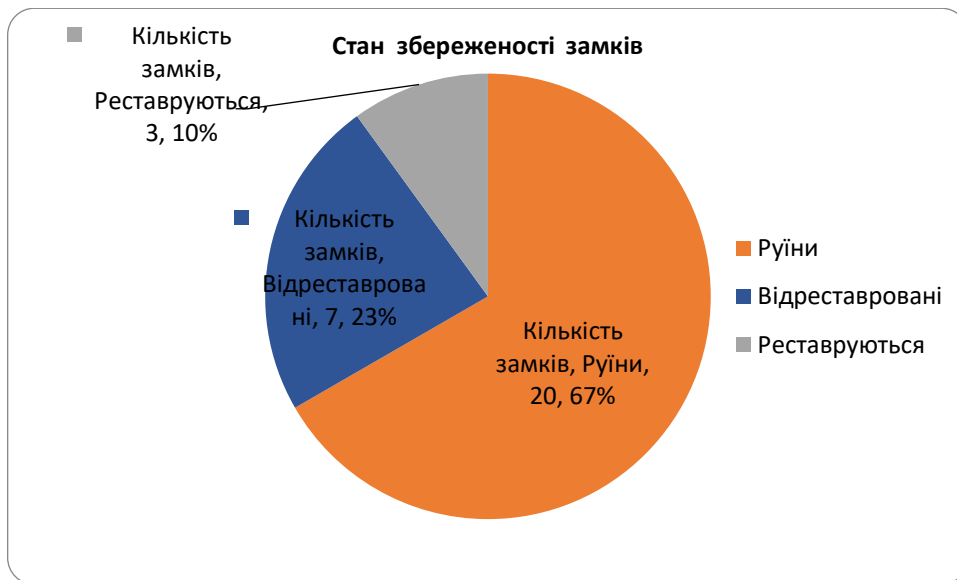

Рисунок 2.2 –Стан збереженості замків

Із 30 замків Тернопільської області 11 замків мають статус місцевого значення, наприклад, Білокриницький, Янівський, Микулинецький, Червоногородський а 13 – національного значення – Вишнівецький, це свідчить про ще більшу їх туристичну привабливість та підвишену цікавість як туристів так і істориків, археологів та ін (рис. 2.2).

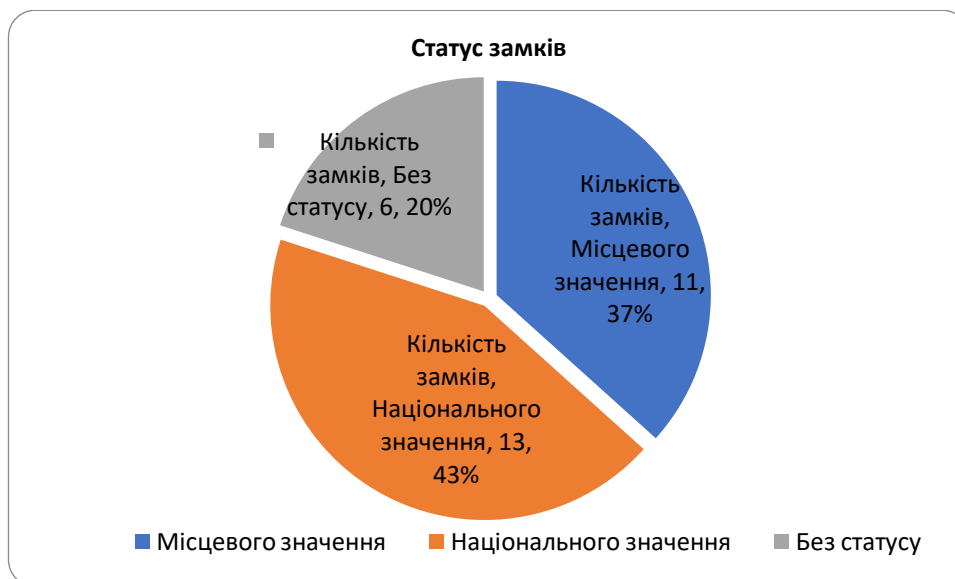

Рисунок 2.2 –Статус замків Тернопільської області

Також у Тернопільській області розташовані замки які споруджені до XV століття – таких тут 4, 10 яких побудовано в XVI, ще 10 – між XVI та XVII (рис.2.3).

Рисунок 2.3 - Культурна цінність замків

Також замки Тернопільщини залучені в різноманітні маршрути: більше 10 заходів на рік відбувається у 13 замках, більше 5 заходів – у 11 (даними Національного заповідника «Замки Тернопілля» на 2021 р. (рис. 2.4) [22].

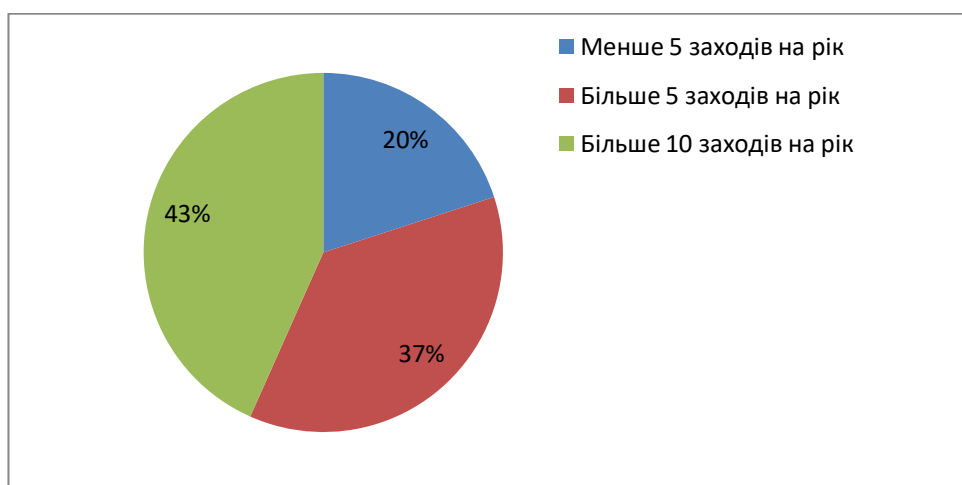

Рисунок 2.4 – Організація туристичних заходів

13 замків розташовані у зручному місці, оскільки недалеко від них наявні заклади розміщення та заклади харчування, також значна їх кількість знаходяться близько територіальних або регіональних доріг, тому дістатися до них буде не важко (рис.2.5).

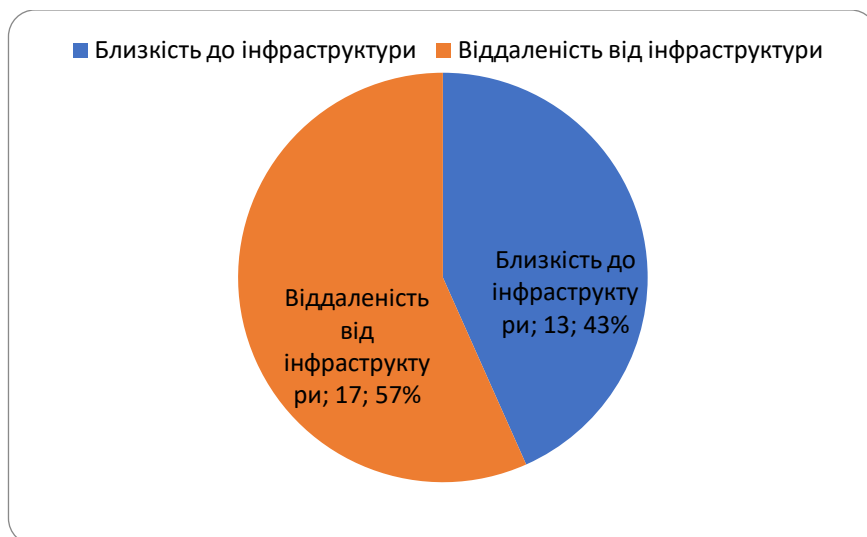

Рисунок 2.5 – Розташування замків відносно інфраструктури

У наш час, коли людство стикається з проблемними аспектами всезагальної глобалізації та втрати етнокультурної ідентичності, ці історичні об'єкти є фактором збереження цілих націй, оскільки їх вдала репрезентація дозволяє відтворити деякі елементи історичних подій. Саме замкові споруди є одним із чинників туристичної популяризації Тернопільщини. Однак без об'єктивної комплексної оцінки історико-культурного потенціалу замкових комплексів області суттєво ускладнюється процес їх ефективного туристично-рекреаційного використання. Зважаючи на це, якісна туристична оцінка об'єктів замкового зодчества регіону виступає одним із пріоритетних завдань розвитку туризму, покликаним оптимізувати не тільки процедуру залучення замкових ансамблів у туристичну галузь, але й шляхи їх збереження та передачі наступним поколінням. На підставі розробленої шкали оцінки визначено загальний ступінь можливостей туристичного використання замкової споруди. Отже, із 30 замків 20 знаходяться у руйнівному стані; 11 замків мають статус місцевого значення, а 13 – національного значення; майже половина

всієї кількості замки знаходяться у пішій доступності від засобі розміщення та харчування.

2.2 Характеристика запроєктованого туру.

Проаналізувавши стан збереженості замків Тернопільщини було вибрано найбільш привабливі з туристичної точки зору замки для розроблення нового туристичного продукту на основі особливо атрактивних замків Тернопільської області, а саме: Тернопільський, Збараський, Вишнівецький, Кременецький, Микулинецький, Бучацький, Червоногородський, Чортківський.

Розроблено дводенний пізнавальний тур по замкам Тернопільської області. Він має радіальну схему маршруту, тобто за один день туристи здійснюють виїзд з головного міста призначення, до іншого міста з відвідуванням його замків, після чого повертаються знову до початкової точки – м. Тернополя. Особливістю даного маршруту є те, що інколи в один день включається відвідування не одного міста, а декількох, але з подальшим поверненням до Тернополя.

Пізнавальний тур замками Тернопільської області має такі пункти маршруту:

1 день- м. Тернопіль – м. Збараж – с. Вишнівець – м. Кременець - м. Тернопіль;

2 день - м. Тернопіль – с. Микулинці – м. Бучач – с. Нирків – м. Чортків – м. Тернопіль;

Туристам пропонується комплекс комбінацій – напівпансіон, який включає в себе як розміщення, так і дворазове харчування (сніданок та вечерю). В програмі туру наявний широкий комплекс послуг на маршруті: харчування, відвідування музеїв, церков, замків чи інших фортифікаційних споруд. Самостійна програма туристів включає відвідування театрів, музеїв, виставок (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2 - Програма туру.

Послуги	Дні туру	
	1 день	2 день
Туристичний пакет	Зустріч гостей у Тернополі, розміщення в готелі, сніданок, переїзд на автобусі до м. Збаража, переїзд до с. Вишнівець, переїзд до м. Кременець, повернення до м. Тернопіль, вечеря	Сніданок, переїзд до с. Микулинці, переїзд до м. Бучач, переїзд до с. Нирків, переїзд до м. Чортків, повернення до м. Тернопіль, вечеря
Комплекс послуг на маршруті	Екскурсія по Тернопільському замку, екскурсія по збаразькому замку, Кременецькому палаці	Екскурсія по Микулинецькому замку, Бучацькому замку, Червоногородському замку, екскурсія до Джуринського водоспаду, екскурсія по Чортківському замку
Самостійна програма	Відвідування спектаклів Обласного драматичного театру ім. Т. Шевченка.	Відвідування вистав Тернопільського обласного Театру Ляльок., відвідування ТРЦ «Подільяни».

2.3 Розроблення технологічної документації туру «Чарівні замки Тернопільщини».

Технологічна карта туру.

ТО «Мандри»

15.10. 2024

Основні пункти маршруту: Тернопіль – Збараж – Вишнівець – Кременець -

Тернопіль - Микулинці – Бучач – Нирків – Чортків – Тернопіль

Основні показники маршруту:

Вид транспорту : автобус «MANPLATINUM»

Вид маршруту: лінійний

Тривалість туру(в днях): 2

Кількість груп (за рік): 10

Кількість туристів у групі: 20

Усього туристів у маршруті : 200

Усього людино-днів: $200 \times 2 = 400$

Вартість путівки на 1 особу (грн.):

Вартість путівки на групу(грн.):

Таблиця 2.3 - Дати виїзду та приїзду груп

Місяці	Дата початку	Дата закінчення
01 (січень)	-	-
02 (лютий)	-	-
03 (березень)	08	9
04 (квітень)	05	06
05 (травень)	01;09	02; 10
06 (червень)	28	29
07 (липень)	19	20
08 (серпень)	02; 24	03;25
09 (вересень)	13	14
10 (жовтень)	22	23
11 (листопад)	-	-
12 (грудень)	-	-

Усього груп: 10

Таблиця 2.4 - Зміст і графік просування маршруту

№	Найменування Пункту	Кілометр аж	Програма обслуговування					Туристично- екскурсійний захід	Тривалість (го д.)
			с н і д а н о к	О б і д	В еч ер я	без хар ч.	про жи ван ня		
1	Тернопіль	–	+	–	–	–	+	Огляд Тернопільського замку	
2	Збараж	23,8	–	–	–	+	–	Екскурсія Збаразьким замком	1
3	Вишнівець	30,7	–	–	–	+	–	Екскурсія Вишнівецьким замком	1 год
4	Кременець	25,8	–	–	–	+	–	Екскурсія Кременецьким замком	1 год
5	Тернопіль	70,8	+	–	+	–	+	-	-
6	Микулинці	24	–	–	–	+	–	Екскурсія Микулинецьким замком	1,15 год
7	Бучач	51	–	–	–	+	–	Екскурсія Бучацьким замком	1 год
8	Нирків	69	–	–	–	+	–	Екскурсія Червоногородським замком + відвідування Джуринського водоспаду	1, 50 год
9	Чортків	41	–	–	–	+	–	Екскурсія Чортківським замком	1 год
10	Тернопіль	74	–	–	+	–	–	-	-
Всього		410км.							

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

ТЕРНОПІЛЬ	Обласні центри	Інші автомобільні шляхи	• 348 (г.Лисоня)	Гори
ТЕРЕБОВЛЯ	Районні центри	Залізниці	ОПІЛЛЯ	Гірські масиви
Скалат	Міста	Лісові масиви	Місця історичних битв	Унікальні об'єкти природи
Хмелівка	Села та інші населенні пункти	Ріки, озера	Дендропарки, парки, ботанічні пам'ятки природи	
	Межі областей	Водоспад		
	Магістральні автомобільні шляхи	Джерела мінеральних вод		
	Регіональні автомобільні шляхи			
	Пам'ятки історії та архітектури	Готелі	Гірськолижні бази	
	Дерев'яні церкви	Археологічні знахідки	Осередки зеленого туризму	
	Костели	Лікувально-оздоровчі комплекси, санаторії, пансіонати	Народні промисли	
	Монастирі	Базис відпочинку	Печери	
	Синагоги	Туристичні комплекси		
	Музеї			
	маршрут першого дня		маршрут другого дня	

Рисунок 2. 6 - Схема маршруту пізнавального туру «Чарівні замки Тернопільщини»

Опис маршруту

1 день. 7.00 - зустріч гостей на вокзалі м. Тернополя; 7.15 - розміщення у готелі; 7.30 - сніданок та відпочинок після прийому їжі; 8.00 - екскурсія Тернопільським замком; 9.00 - виїзд з Тернополя прибуття у м. Збараж; 10.10 - екскурсія по Збаразькому замку; 12.20 - вільний час (обід); 14.30 - прибуття у с. Вишнівець; 14.40 - екскурсія по замку Вишневецьких; 16.20 - прибуття у м. Кременець; 16.30 - екскурсія по Кременецькому замку; 19.00 - прибуття в м. Тернопіль; 19.15 – вечеря; 20.00 - вільний час (самостійна програма).

2 день. 8.30 – сніданок; 9.00 - виїзд з м. Тернопіль; 9.20 - прибуття у смт. Микулинці; 9.30 - екскурсія по Микулинецькому замку; 1.50 - прибуття у м. Бучач 12.00 - екскурсія по Бучацькому замку; 13.00 - вільний час (обід); 15.00 - прибуття у с. Нирків; 15.10 - екскурсія по Червоногородському замку; 16.00 - екскурсія до Джуринського водоспаду; 17.00 - обід та відпочинок після обіду; 17.10 - прибуття до м. Чортків; 18.00 – від'їзд до Тернополя; 20.00 - прибуття в Тернопіль, вечеря, від'їзд групи.

Інформаційний листок туру.

ТО «Мандри» пропонує пізнати рідний край, відчутти дух історії нашої землі, зануритися в неймовірну красу Поділля під час туру «Замками Тернопільщини».

Основні пункти маршруту: Тернопіль – Збараж – Вишнівець – Кременець - Тернопіль - Микулинці –Бучач – Нирків – Чортків – Тернопіль. Протягом даного маршруту Ви матимете змогу відвідати такі замки, такі як Тернопільський, Збараський, Вишнівецький, Бучацький, Чортківський. І це ще не вичерпаний перелік. Програма триває два дні. У перший день ми помандруємо на північ області, де ознайомимося із Збараським, Вишнівецьким та Кременецьким замками. Другого дня відвідаємо Микулинецький, Бучацький, Червоногородський, Чортківський замки, а також матимемо змогу насолодитися красою найвищим рівнинним водоспадом в Україні – Джуринським водоспадом.

У вартість путівки входить:

- переїзд між пунктами маршруту;
- проживання у готелі «Галичина»;
- дворазове харчування згідно програми;
- вхідні квитки у замки;
- супровід екскурсовода.

Додатково оплачується:

- витрати на обід, додаткове харчування;
- витрати на сувеніри;
- витрати на додаткові розважальні програми.

За додатковою інформацією звертайтеся: за адресою ТО «Мандри».
м. Тернопіль. Вул Українських ветеранів, тел (063) 67 53 343.

Таблиця 2.5 - Графік завантаження підприємства ТОВ «Мандри» для реалізації туру «Чарівні замки Тернопільщини»

Місяць	День																														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
01																															
02																															
03								x	x																						
04						x	x																								
05	x	x							x	x																					
06																													x	x	
07																				x	x										
08		x	x																							x	x				
09													x	x																	
10																						x	x								
11																															
12																															

2.4 Загальна характеристика пунктів маршруту

Загалом на території Поділля нараховується близько 500 середньовічних фортифікаційних споруд: замків, фортець, оборонних церков. У таких містах як Тернопіль, Теремовля, Бережани, Збараж, Бучач, Чортків, с. Вишівець та ін. таких пам'яток історії та культури зосереджена найбільша кількість, крім того там вони якнайкраще збереглися [23]. Також у даних містах досить розвинена туристична інфраструктура, тобто наявні усі заклади харчування та проживання для туристів. Усі вище перелічені факти й стали основою для включення даних міст до туристичного маршруту.

1)м. Тернопіль – його культурні ресурси включають 307 пам'яток і пам'ятних знаків, з яких – 3 пам'ятки археології, 34 пам'ятки історії, 13 пам'яток монументального мистецтва, 257 пам'яток архітектури та містобудування. Зважаючи на те, що даний тур буде виключно пізнавальним з урахуванням відвідин історико-архітектурних пам'яток міст, то туристам буде представлена можливість відвідати Тернопільський замок, Костел Домініканського монастиря, Церкву Різдва Христового, Воздвиженську церкву, Тернопільський художній музей, у якому представлена експозиція з більш ніж 1500 предметів мистецтва, Тернопільський краєзнавчий музей. У вільний час туристи можуть відвідати численні парки (улюблене місце відпочинку туристів – парк ім. Т.Шевченка та Тернопільський став) та стати учасниками всеукраїнських та міжнародних фестивалів, наприклад Всеукраїнський фестиваль лемківської культури «Дзвони Лемківщини» тощо, які досить часто проводяться влітку та восени.

Головним об'єктом показу у Тернополі є Тернопільський замок, що відповідає меті розроблюваного туру (рис.2.7). Замок було зведено в 1540-48 роках. Король Сигізмунд I надав грамоту каштеляну Краківському, воєводі Руському, великому коронному гетьманові Яну Тарновському на право володіння територією сучасного міста, а також спорудження замку над Серетом в урочищі Сопільче Тербовельського повіту, що мав охороняти південно-східні кордони Польщі від нападів кримських татар. Ян Тарновський (1488-1561) – один із видатних полководців і державних діячів Польщі, син Краківського воєводи Яна Амора з Тарнова герба Леліва. У 1548 році із замком у долині Серету була насипана дамба вздовж Львівського тракту і зведена гребля-міст, у результаті чого річка розлилася і з заходу утворився великий став шириною до 2 кілометрів. З півночі місто захищала річечка Рудка з болотистою заплавою (тепер вул. С.Крушельницької), з півдня – великий став Баворовського. Від міста замок був відділений вузьким сухим ровом – “фосою» і обнесений земляним валом з дубовим частоколом. По краях височіли муровані вежі з бійницями. До замку можна було в'їхати зі сходу через кам'яну браму з підйомним мостом. Під час нападів татар і турків (від 1544 до 1694 рр.) міщани ховалися в підземеллях, що були пристосовані до тривалої

облоги. Підземні ходи, як передають легенди, зв'язують між собою Старий замок з Надставною, Середньою і навіть Монастирською церквами, костьолами Домініканців і Єзуїтів, синагогами. Повідають, що під ставом є таємний хід до Загребелля: Ян Тарновський перед тим, як зупинити води Серету, збудував під дамбою підземний перехід на захід. Сьогодні підвали Старого замку залиті водою і замуровані. У Тернополі туристи зупиняються у готелі «Галичина», де розміщуються у 12 двомісних та 1 одномісному номерах. Снідають та вечеряють у ресторані цього ж готелю [24].

Рисунок 2.7 – Тернопільський (Старий) замок

2)Збараські події – важливий етап Визвольної війни українського народу середини XVII ст. Місто і замок стали ареною боротьби військ Богдана Хмельницького з польськими військами Яреми Вишневецького.Збараський замок споруджений у 1620-1631 рр. власниками міста князями Юрієм і Христофором Збараськими за проектом італійського архітектора Віченцо Скамоцці. Складався з палацу, чотирьох бастіонів, оборонних стін і рову. Зв'язок замку з навколишнім світом здійснювався через браму, розташовану в двоповерховій вежі, до якої вів підвісний міст.Центральна споруда замку – двоповерховий палац, збудований в стилі пізнього ренесансу. Протягом XVII-XVIII ст. замок був надійною оборонною

спорудою, але з XIX ст. він починає руйнуватися. З 1994 р. замок стає основним об'єктом Державного історико-архітектурного заповідника в місті Збаражі (з 2005 року Національний заповідник «замки Тернопілля»). Збаразький замок сьогодні - туристичний об'єкт, в якому збережений історичний колорит. Унікальними є підземелля замку (рис.2.8). В замку експонуються стародавні ікони XVII-XIX ст., скульптури послідовників Іоана Георга Пінзеля, зброя від часів палеоліту до поч.. 20 ст., антикварні меблі [25].

Рисунок 2.8 – Збаразький замок

3) Село Вишнівець відоме тим, що тут у родовому князівському замку народився і певний час жив Дмитро Байда-Вишневецький – засновник козацької січі на острові Мала Хортиця у 1556 р. На сьогоднішній день на правому березі річки Горині збереглися рештки оборонних валів старокняжого родового гнізда Вишневецьких. Натомість, туристам представлений палац Вишневецьких (збудований у 1720 р.) з ландшафтним парком в англійському стилі. Варта уваги й розташована неподалік колишнього замку Вознесенська церква, збудована в 1530 р., як родова усипальниця династії Вишневецьких. За палацом на нижній терасі стоїть церква Вознесіння Господнього (1530 рік) – родинна усипальниця князів Вишневецьких. У цьому палацовому комплексі за сотні років побували багато видатних особистостей: польські королі, російські царі, Оноре де Бальзак, Тарас Шевченко, Іван Мазепа та ін [26].

4) Кременець. Згідно польських джерел Кременець, як укріплене місто, існував вже у 1064 році, коли його, ставшого на шляху війська Болеслава II Сміливого (1042 – 1081) під час Київського походу, взяли приступом передові зағони князя. У російських же джерелах, підставою для яких служить Галицький літопис, фортеця згадується в зв'язку з битвою 1227 дружини галицького князя Мстислава Удатного (до 1176 – 1228) проти військ угорського короля Андраша II (1175 – 1235) під Кременцем, в ході якого угорський наступ було зламано, нехай і ціною значних людських жертв. Відроджувати до життя замок на горі почали лише через двадцять років (на початку 90-х років XIII століття) з ініціативи тодішнього правителя Волині – князя Мстислава Даниловича (після 1292) [27].

Опинившись в кінці століття (1396 рік) в руках Великого князя литовського Вітовта (1350 – 1430) замок у Кременці нарешті знаходить деяку стабільність: його відновлюють, приводячи в бойову готовність, а в його стінах розміщується військовий гарнізон. Відновленої величч, а так само ізольованості і славі “не зламного” зобов'язана твердиня на Замковій горі королівським вибором 1399 в якості родової темниці для князя Свидригайла (1370 – 1452). Значимість Кременця для держави зайвий раз була підтверджена актом дарування його з прилеглими угіддями в 1536 році королем польським і великим князем литовським своїй дружині Боні Сфорца д'Арагона (1494 – 1557), завдяки якій Замкова гора отримує своє друге ім'я – Бона, а сама твердиня – новий поштовх до розвитку завдяки розширенню меж земельних володінь його господарства .

На початку 70-х років XX століття на території фортеці було проведено ряд археологічних досліджень. І хоча останнім часом у повітрі витає ідея відродження з небуття кременецької твердині, але поки для практичного втілення її в життя не вистачає фінансування та ідейного натхненника. Комплекс Кременецького замку (руїни якого і нині прикрашають гору Бону) створювався на принципах ранньої готичної оборонної архітектури: два глухих нижніх яруси, мінімалізм декорового оздоблення, простота геометричних обсягів, зубці-мерлони заввишки два метри (пізніше переобладнані в суцільний парапет шляхом закладки межзубцового простору), дерев'яний оперізуючий критий поміст фортечних стін. Нині з давніх

часів комплексу збереглися лише Надбрамна вежа в північно-східній частині гірської вершини з прилеглим до нього кутом фортечних стін (рис. 2.9). Вежа над новим будинком в південній частині і два уриваних відрізка східних і західних оборонних мурів [28].

Рисунок 2.9 - Вежа над новим будинком фортеці в Кременці

5) Микулинці. Микулинецький замок був побудований в 1550 р на пагорбі біля річки Серет і служив оборонної конструкцією князів Сенявських в 16 столітті. (рис.2.10). Потім замком володіли дворяни-аристократи Збаразькі і Любомирські. Він був збільшений і модернізований в 40-і роки 17 століття. У 19 столітті замок був переобладнаний магнатом Конопка. У ньому була відкрита суконна фабрика. З чотирьох розташованих по кутах башточок споруди вціліли лише дві. У внутрішньому дворі розташовані житлові та господарські будівлі, деякі з них вціліли. Напочатку 20 століття Микулинецька замком володіла графиня Ю. Рей. З нею жила її фаворитка Анна, яка залишилася в замку після смерті господині і загибелі її сина. Споруда є пам'яткою архітектури. Це єдиний в Україні житловий середньовічний замок. Він входить до числа Національного заповідника «Замки Тернопілля» [29].

Рисунок 2.10 – Руїни Микулинецького замку

б) Бучацький замок, на жаль, не дійшов до наших часів у своєму первозданному вигляді, але відкриті для відвідування туристами башти та закові стіни XVI ст. до 3,5 м з трьома ярусами бійниць (рис.2.11). Готовий до відвідин палац воєводи руського Яна Бучацького, де в одній частині розміщений готель та ресторан для туристів, а у іншій – історико-краєзнавчий музей [30]. У передмісті Бучача знаходиться Підзамоцький замок, який представляє собою форпост Бучацького замку. Цей замок досить непогано зберігся. Перед туристами постає могутня споруда неправильної чотирикутної форми, до стан прилягають ряди бійниць. Між двома п'ятикутними баштами збереглася брама з родовим гербом Бучацьких та датою побудови твердині. За мурами, у західній частині, збереглися руїни додаткових укріплень .

Рисунок 2.11 – Руїни Бучацького замку

7) Замок, розташований в урочищі Червоне поблизу с. Нирків, на пагорбі вглибокій котловині. Річка Джурин охоплює петлею пагорб на якому стоїть замок з трьох сторін. Місцина дуже мальовнича. Перші відомості про Черлений Городок (Castrum Rubrum - латиною) знайдено у хроніці Биховця 1351 року. В ті часи Коріятовичі збудували тут дерев'яний замок, який в 1538 році знищили татари. Напочатку XVII століття власник Червоногорода, львівський каштелян Миколай Данилович (Mikołaj Danilowicz) (1558-1624) зводить мурований замок з оборонними вежами, оточений муром. В 1648 році замком оволоділи козацькі загони. В 1672 році замок захопили турецькі війська Магомета IV. В 1778 році вже австрійський уряд продав замок князю Каролу Понінському (Karol Poninski) (1760-1830), який в 1820 році розібрав дві вежі і частину будівлі, а дві інші вежі використав для спорудження палацу на фундаменті замку. Його син Калікст (Kalikst Poninski) (1824-н/в), на місці старих веж звів нові вищі, круглої форми в ренесансному стилі. Проект замку розробив львівський архітектор *Юліан Захаревич*. Ці дві вежі збереглися до нині. Декор та зубці круглих веж замку виготовлялися в Львові, звідки і були привезені на підводах. В одній з веж облаштовано таємний хід, початок якого зберігся і нині. В цій вежі, східці на другий та третій поверхи облаштовані в середині стіни. В другій вежі, сходи були дерев'яні і розміщалися на внутрішній стіні башти. Подекуди ще збереглися дерев'яні фрагменти цих сходів. Після Калікста, який не залишив по собі потомків, замок перейшов до його сестри Хелени (Helena Poninska) (н/в-1883). До Першої світової війни палац досяг розквіту, мав красиві вежі, вишукану терасу в італійському стилі та колонаду з шести колон. Палац оточував великий парк з чарівним фонтаном, що зберігся до наших днів. Під час Першої світової війни палац зазнав значних руйнувань і надалі не відбудовувався повністю. Остання власниця замку, Марія -Софія Любомирська (Maria -Zofia Lubomirska (1877-1954), робила відчайдушні спроби підтримати замок в належному стані, та її зусиль було не достатньо. Замок занепадав та руйнувався (рис.2.12) [31].

Рисунок 2.12 – Червоногородський замок

8) Чортків. Замок у Чорткові споруджено з ініціативи першовласника цих земель Єжи Чартковського. Спочатку укріплення було дерев'яним і мали призначення стримувати напади кримських татар і волохів. Фортецю після неодноразового спалення татарами було перебудованого з ломаного каменю на початку XVII століття за нового власника Чорткова Станіслава Гольського. Це вже була міцно укріплена феодальна твердиня, пятибічна, з вежами на кутах. Двір уміщав палацовий та господарські корпуси, а зовнішні стіни служили їй оборонними мурами та бійницями. Товщина замкових стін сягала до метрів, висота становила 6-12 метрів. Наприкінці XIX століття останній спадкоємець замку Садовських – Геронім Садовський передав свої володіння польському жіночому монастиреві сестер-кармеліток. Пізніше в замку розміщалися склади. М. Чортків відомий своїм Чортківським замком – резиденцією відомих українських магнатських родів Гольських та Потоцьких. Збудований 1610 року, Чортківський замок майже повністю зберігся. У плані – це неправильний чотирикутник. Наріжні башти, стіни з рядами бійниць та система кілька кілометрових підземних ходів утворюють мальовничий архітектурний ансамбль (рис.2.13) [32].

Рисунок 2.13 – Чортківський замок

Таким чином, основою туру є виділені замки Тернопільської області, які володіють особливою історико-культурною цінністю. Даний пізнавальний тур буде цікавим для широкого кола споживачів. Зважаючи на підвищений інтерес до історії України в останні роки, тур користуватиметься популярністю. Тому в наступних сезонах можливо збільшити кількість груп та кількість туристів у групах.

РОЗДІЛ 3 ЕКОНОМІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ РОЗРОБЛЕНОГО ТУРУ «ЧАРІВНІ ЗАМКИ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ»

3.1 Опитування потенційних споживачів як спосіб підвищення ефективності продажів туру.

Для підвищення ефективності продажів даного туру та забезпечення зростання прибутків доцільно провести опитування потенційних споживачів та визначити їх цільові групи. В процесі анкетування формуємо запитання, які будуть відповідати необхідним нам результатам; відзначаємо послідовність запитань; проведення опитувань за розробленою анкетною; аналізуємо результати анкетування [33]. Опитування проводилося на вулицях м. Яремчі, місті мого постійного проживання. Зважаючи на те, що цей населений пункт є відомою туристичною дестинацією, то в опитуванні брали участь як туристи так і місцеве населення. Всього було опитано 221 особа. Результати опитування наведені у вигляді діаграм. У результаті опитування було визначено, що 60% опитаних подорожують 2 раз на рік, 39% - один раз на рік, а 1 % осіб мають змогу подорожувати кожних вихідних (рис.3.1).

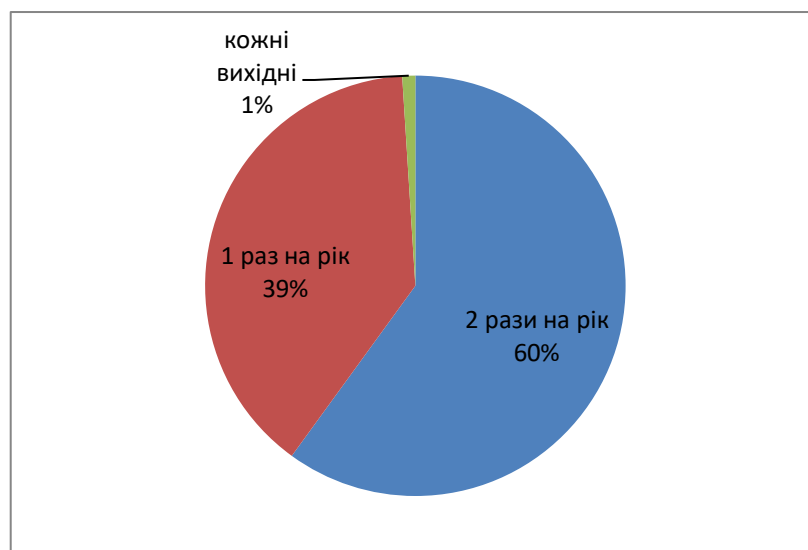

Рисунок 3.1 – Кількість здійснюваних подорожей на рік

58% опитаних надаються перевагу пізнавальному туризму, 34 % - пляжному відпочинку, 8% вибирають оздоровлення (рис.3.2).

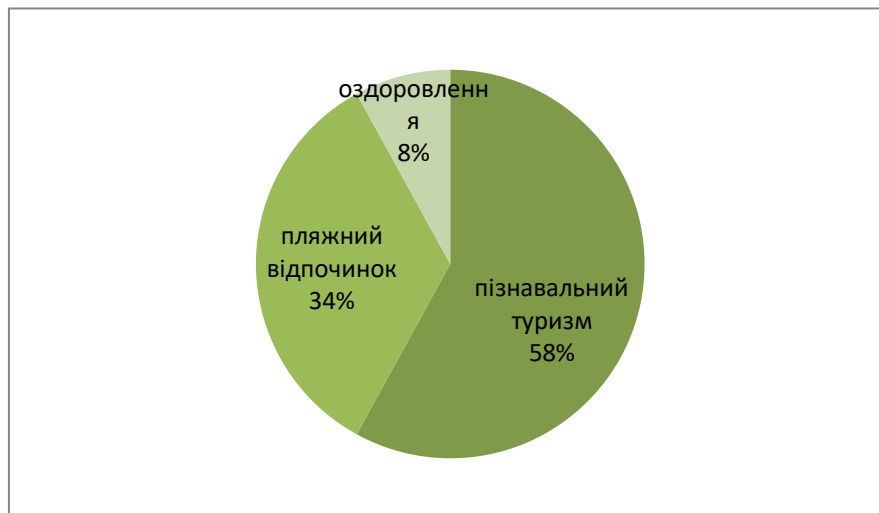

Рисунок 3.2 – Способи проведення вільного часу серед опитуваних

59% респондентів надають перевагу розміщенню у готелі, 26% - турбазах, 9 % - у санаторіях, 6% - у кемпінгах (рис.3.3).

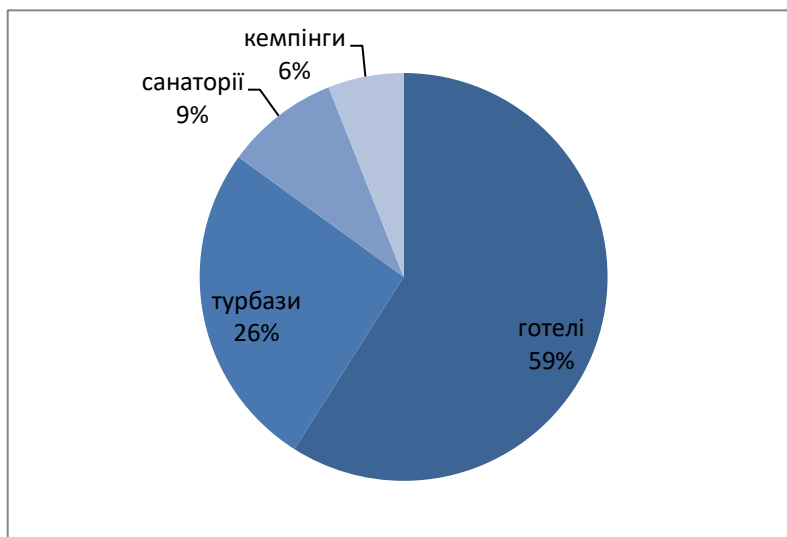

Рисунок 3.3 – Вибір місць розміщення

54% опитаного населення подорожують з друзями, 37% - з сім'єю. 63% респондентів виділяють на відпочинок приблизно 3 дні, 28% - 7 днів, 9% - 14 днів відводять на відпочинок (рис.3.4).

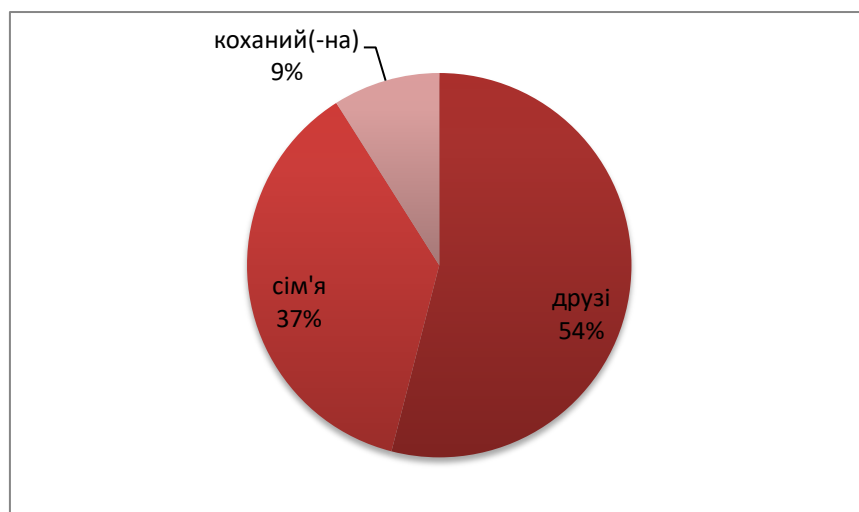

Рисунок 3.4 – Вибір супутників під час подорожі

45% - надають перевагу подорожуванню автобусами, 32% - літаками, 23% - залізничним транспортом (рис.3.5).

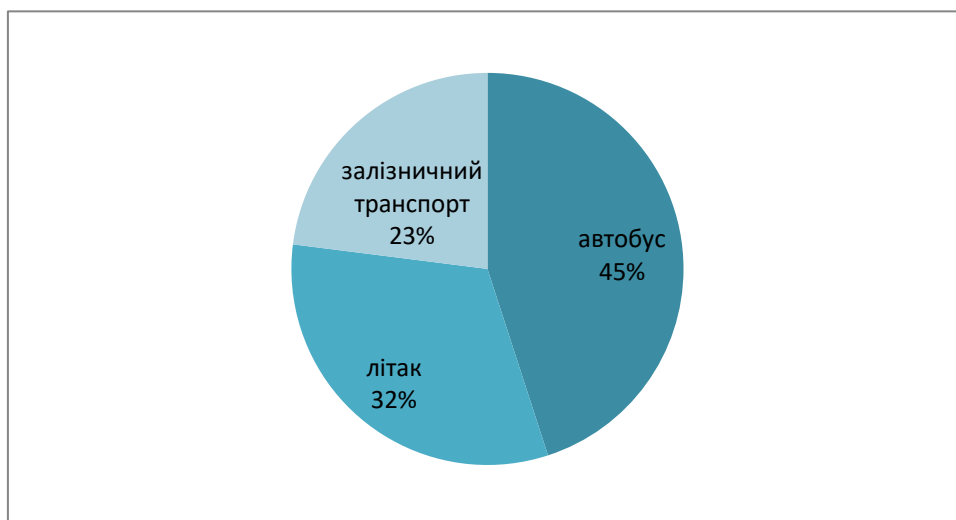

Рисунок 3.5 – Способи пересування протягом подорожі

48% опитаних - люди, віком від 25 до 35 років, 39% - люди, віком від 18 до 25 років, 5% - люди старшого віку, 8% - люди віком від 35 до 45 років (рис.3.6).

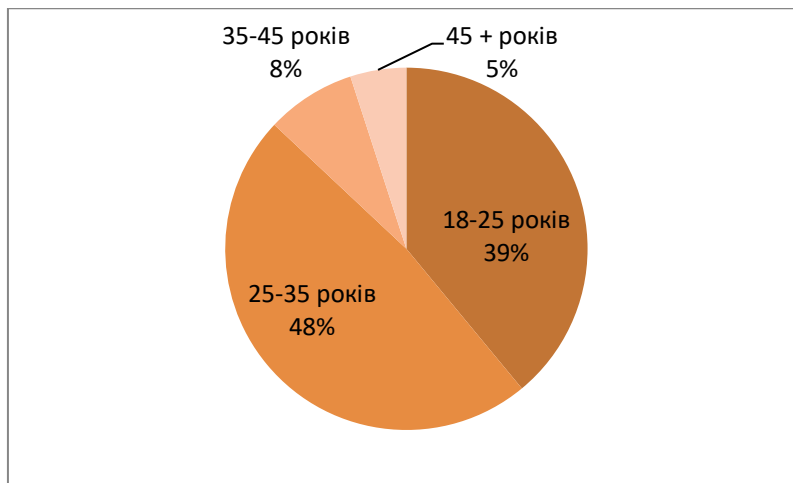

Рисунок 3.6 – Вікова категорія серед опитуваних.

Отже, можна зробити висновок, що згідно з даними опитування, найвигідніше буде організувати тур пізнавального спрямування, оскільки 58 % опитуваних надали перевагу саме такому виду відпочинку, для людей віком від 18 до 35 років, адже саме люди такої вікової категорії надали перевагу пізнавальному відпочинку, на 2-5 днів. Розміщення краще організувати в готелі, оскільки 59 % опитуваних бажали б зупинитися саме в них, а перевезення здійснювати автобусним транспортом – 45% віддали перевагу такому способу пересування. Таким чином, запропонований тур матиме попит на ринку внутрішнього туризму.

3.2 Розрахунок вартості туристичного продукту.

Розроблення вартості туру є складною багатофакторною процедурою. На ціноутворення впливає характер попиту, розвиненість ринку туристичних послуг, місце туристичної фірми на ньому та оцінка конкурентного середовища, обрана маркетингова стратегія тощо. Ціна туру відтворює економічний бік діяльності суб'єкта господарювання і відбиває його комерційну політику на ринку туристичних послуг [34]. Ціна туру коливається в межах від собівартості до продажної ринкової ціни. Собівартість туру є сумарною ціною складових (проживання, харчування, транспортування, екскурсійне обслуговування та ряд додаткових послуг, медичне страхування та візова підтримка для зарубіжних турів). До складу групи входять також особи, що організують споживання послуг

(супроводжувач, гід-перекладач), отримуючи за це заробітню плату (відрядження, якщо гід перебувають на окладі). В таблиці 3.7 розроблена орієнтовна калькуляція туру.

Таблиця 3.1 – Орієнтовна калькуляція туру «Чарівні замки Тернопільщини»

Найменування Статті	Вартість путівки на 1 особу (грн)	Вартість путівки на групу (грн)
Перевезення	978 грн	410 км × 36 грн = 14670 грн
Проживання: Готель «Галичина»	Вартість 2 місного номера 1400 грн	1400 грн × 16 = 22400 грн
Харчування: Сніданок у ресторані Готелю «Галичина»	У вартості готельного номера	У вартості готельного номера
Вечеря у ресторані готелю «Галичина»	160 грн з особи	160*15= 2400 грн
Екскурсійне обслуговування	Вхідні квитки орієнтовно – 50 грн 7 замків * 50 = 350	350×15 = 5250 грн Вартість екскурсійного обслуговування орієнтовно – 250 грн 7 замків * 250 = 1750
Накладні витрати туристичної фірми		3870 грн.
Робота гіда	В день – 800 грн.	1600 грн.
Усього	3463 грн.	51940 грн.

Таким чином, вартість на групу становить 51940 грн, на одного туриста – 3463 грн без урахування податкових нарахувань.

ВИСНОВКИ

Об'єктом досліджень бакалаврської роботи є Тернопільська область, як туристична дестинація, що має сприятливі кліматичні умови, мальовничі ландшафти, лісові масиви, джерела мінеральних вод і лікувальні грязі. Все це становить привабливість для організації і проведення масового туризму. Область має 421 об'єкт природно-заповідного фонду, 12 пам'яток природи і 4 пам'ятки садово-паркового мистецтва. Серед цих об'єктів, унікальне значення мають печерні об'єкти, дивовижні за величиною, неповторністю. На цій базі розвивається спелеотуризм. Тернопільський регіон має давню історію заселення. Історія знайшла своє відображення в архітектурі і пам'ятниках древніх міст. Найбільш відомими і найстаршими є Бучач, Збараж, Гусятин. Чимало на Тернопільщині сіл, що зберегли пам'ятки старовини.

Славиться Тернопільська область діючими церковними спорудами - церквами, костьолами, монастирями і навіть синагогою. Неперевершеним шедевром церковної архітектури, багатством живопису святих реліквій є всесвітньо відома Свято-Успенська Почаївська Лавра.

Маючи багаті у всіх відносинах та унікальні туристичні ресурси, Тернопільська область, на наш погляд слабо розвиває свій туристичний продукт в інших регіонах України, так і в зарубіжних країнах.

Особливою туристичною цінністю області є давні замки. Тернопільська область - край старовинних замків. Збереглися замки в с. Буданов, в с. Заложці та в м. Тернопіль. Багато містечка області дбайливо охороняють руїни і залишки будівель замків. Замки Тернопільщини історично презентують намистини багатвікового форпосту українських земель проти зовнішніх експансій. Результати проведеного аналізу фортифікаційної замкової спадщини Тернопільщини дає змогу впевнено зробити висновок про забезпеченість туризму замковим потенціалом, який відкриває багато нових можливостей для організації і успішної реалізації різних видів туризму історико-культурного, пізнавального, відпочинкового, релігійного, етнічного, виставково-експозиційного,

тематичного тощо. Проведено характеристику та передумови розвитку замкового туризму у Тернопільській області: із 30 замків 20 знаходяться у руйнівному стані; 11 замків мають статус місцевого значення, а 13 – національного значення; майже половина всієї кількості замків знаходяться у пішій доступності від засобів розміщення та харчування.

Вибрано найбільш привабливі з туристичної точки зору замки для розроблення нового туристичного продукту, а саме: Тернопільський, Збараський, Вишнівецький, Кременецький, Микулинецький, Бучацький, Червоногородський, Чортківський. Розроблено тур «Чарівні замки Тернопільщини» розроблена вся необхідна документація туру: схему маршруту з описом його пунктів, визначено основні технічні параметри туру. Розрахована вартість туру становить 3463 грн без урахування податкових нарахувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Географічне розташування Тернопільської області. URL: <https://irp.te.ua/geografichne-polozhennya-ternopilshhyny-2/>
2. Промисловість Тернопільської області. Загальна характеристика. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C#%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C
3. Тернопільська область. URL: <https://ucluster.org/universitet/klastery-ukraina/2005-study/ternopil-oblast/>
4. Фермерське господарство Тернопільської області. URL: <https://tripoli.land/ua/farmers/ternopolskaya>
5. Регіони. Тернопільська область. URL: <https://ukraine.ua/uk/regions-of-ukraine/ternopil-region/>
6. Природні ресурси Тернопільської області. URL: <https://irp.te.ua/2009-09-27-18-08-45/>
7. Печери Тернопільської області. URL: <https://vidviday.ua/blog/5-pecher-ternopilska-oblast/>
8. Підземна Тернопільщина: найцікавіші печери та їх особливості. URL: <https://mtourism.com.ua/blog-ua/1247-caves-of-ternopilregion-ua>
9. За чисте місто. Природні умови Тернопільської області. URL: <https://zachystemisto.te.ua/ternopil/general>
10. Нагаєва С.П., Демчук Д.В. Комплексна оцінка туристично-рекреаційного потенціалу як основи розвитку екологічно орієнтованих видів туризму в Тернопільській області. Таврійський науковий вісник. Екологія, іхтіологія та аквакультура. 2021. №118. С. 353-358.

11. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2003. 352 с.
12. Мережа природно-заповідного фонду Тернопільської області. Тернопільська обласна державна адміністрація. Управління екології та природних ресурсів. Тернопіль, 2020. 55 с.
13. Історія міст і сіл Української РСР. Тернопільська область. URL: <https://ukrssr.com.ua/ternopilaska>
14. Пам'ятки Теребовлі. URL: <https://terebotg.in.ua/gostyu/arhitekturni-pamyatky/>
15. Україна інкогніта. Збаразький район. Вишнівець. URL: <https://ukrainaincognita.com/ternopilaska-oblast/zbarazkyi-raion/vyshnivets/vyshnivets>
16. Савченко І.В. Збараж. // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2005. - 672 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Zbarazh>
17. Тернопільська міська рада. Офіційний сайт. Історія міста. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/about/istoriya-mista/>
18. Паломницький центр. Зарваниця – український Лурд. URL: <https://pilgrimage.in.ua/zarvanytsya-ukrajinskyj-lurd-lyurd/>
19. Локальна історія. Почаїв – оплот греко-католицизму. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/pochayiv-oplot-greko-katolitstva/>
20. Замки Тернопільщини. Електронний ресурс. URL: <https://castlesua.jimdofree.com/%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C/>
21. Національний заповідник «Замки Тернопілля». URL: <https://zamky.te.ua/>
22. Національний заповідник «Замки Тернопілля». Афіша подій. URL: https://zamky.te.ua/vidviduvacham/afisha-podii/?elem_page=10
23. Туристичне краєзнавство: метод. вказівки для самостійн. роботи студентів ден. і заоч. форм навчання напряму підготовки «Туризм»/ О.В. Виноградова, В.Є.Редько, О.А.Стельмах: Міністерство освіти і науки, молоді та

спорту України: Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, Кафедра туризму. Донецьк: ДонНУЕТ, 2011. 154 с. URL: <https://studfile.net/preview/5437143/page:22/>

24. Міський туризм. Сайт-путівник по Україні. Тернопільський замок. URL: <https://bestguide.com.ua/ua/citypages/default/viewcity?cityname=29>

25. Збаразький замок. URL: <https://zabytki.in.ua/uk/315/zbarazkii-zamok>

26. Вишнівець: історія містечка та замок-палац. URL: <https://landmarks.in.ua/oblast/ternopilaska/vychnivets>

27. Скільки насправді років Кременецькому замку? URL: https://md-ukraine.com.ua/object/detail/1401_kremenetskiy-zamok.html

28. Кременецький замок (замкова гора королеви Бона). URL: <https://find-way.com.ua/oblast/ternopilaska/kremenets/kremenetskyi-zamok>

29. Замок Микулинці. URL: <https://funtime.com.ua/architecture/mykulynetskyi>

30. Замки України. Бучач. Замок. URL: <https://castlesua.jimdofree.com/%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C/%D0%B1%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%87-%D0%B7%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%BA/>

31. Червоногород. /Мороз В. Замки і фортеці Тернопілля. Тернопіль: Підручники і посібники. 2011. С.110-113.

32. Замок очеретяної долини. Чортківський замок /Бурма В. Привиди старих замків (Тернопільщина). Тернопіль, 2011. С.243-256.

33. Роль, види і методи соціологічного опитування. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/sociology/12369/>

34. Ціноутворення в туризмі: методичні вказівки та завдання до виконання практичних занять /уклад.: К. О. Лаврухіна, В. В. Титок, Т. Ю. Цифра, Київ: КНУБА, 2024. 76 с.